

Капіталізація банків як боргоутворюючий фактор: міжнародний досвід

В угоді про асоціацію Україна – ЄС передбачено розширення фінансового співробітництва, в тому числі у сфері управління державними фінансами та формування боргової політики. В роботі аналізується міжнародний досвід державної підтримки банків у кризовий період різними країнами світу, в тому числі країнами ЄС, зокрема з використанням капіталізації банків за рахунок бюджетних ресурсів, та вплив такої капіталізації на стан державного боргу. На статистичних даних 2007–2011 років для широкого кола країн доведено, що існує пряма залежність між обсягом здійсненої капіталізації та приростом державного боргу.

Ключові слова: капіталізація банків, державний борг, ліквідність банків.

О.С. ДЕРЕВКО,
соискатель, Министерство финансов Украины

Капитализация банков как долгообразующий фактор: международный опыт

В соглашении об ассоциации Украина – ЕС предусмотрено расширение финансового сотрудничества, в том числе в сфере управления государственными финансами и формирования долговой политики. В работе анализируется международный опыт государственной поддержки банков в кризисный период по разным странам мира, в том числе странами ЕС, в частности с использованием капитализации банков за счет бюджетных ресурсов, и влияние такой капитализации на состояние государственного долга. На статистических данных 2007–2011 годов для широкого круга стран доказано, что существует прямая зависимость между объемом осуществленной капитализации и приростом государственного долга.

Ключевые слова: капитализация банков, государственный долг, ликвидность банков.

О. DEREVKO,
postgraduate, Ministry of Finance of Ukraine

Capitalization of banks as debt creating factors: international experience

The EU–Ukraine Agreement Association provides for expanding financial cooperation, including the management of public finances and debt policy formation. The paper analyzes the international experience in different countries concerning state banks support during the crisis, particularly with use of capitalization of banks through budgetary resources and the impact of such capitalization on the state of public debt.

The 2007–2011 wide range statistics certifies that there is a direct relationship between the value of carried capitalization and growth of public debt.

Keywords: capitalization of banks, public debt, the liquidity of banks.

Постановка проблеми. Україна задекларувала рух до Європейського Союзу, підписавши у 2014 році угоду про асоціацію Україна – ЄС. Одна з частин угоди стосується фінансового співробітництва, вона окреслює механізм і шляхи отримання Україною фінансової допомоги з боку ЄС. Положення цієї частини угоди передбачають поглиблення співпраці України та ЄС у контексті боротьби з шахрайством, корупцією, незаконною діяльністю шляхом поступової гармонізації українського законодавства у фінансовій сфері із законодавством ЄС, обміну відповідною інформацією, тощо. Передбачено також розширення фінансового співробітництва у сфері управління державними фінансами та формування боргової політики. Одним із важливих напрямів гармонізації є зближення підходів з управління борговими ризиками. В Україні впродовж 2007–2014 років у борговій сфері декілька разів реалізувався бюджетний ризик та валютний ризик, що призвело до суттєвого наростання державного боргу в 2008–2009 та у 2014–2015 роках. Тому важливо проаналізувати у цьому контексті фактор капіталізації банків. Відомо, що й у багатьох країнах Європи та світу боргові показники суттєво погіршувались саме після проведення таких операцій.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблематику вдосконалення управління державним боргом у кризових умовах розкрито у працях вітчизняних економістів: В.Й. Башка, О.Г. Білоруса, Т.П. Богдан, В.В. Лісовенка, С.Л. Лондара, К.В. Кузнецова, В.П. Кудряшова, В.В. Козюка, В.М. Опаріна, В.М. Федосова та інших. Незважаючи на достатню кількість публікацій у періодичних виданнях та науковій літературі, присвячених цій проблемі, й надалі залишається низка дискусійних питань, зокрема стосовно впливу на боргоутворення різних економічних і фінансових факторів.

Метою статті є проведення аналізу та узагальнення міжнародного досвіду підтримки державою банківської системи у кризових умовах та виявлення зв'язку між капіталізацією банків за рахунок бюджетних коштів, як однією з форм такої підтримки, зі зміною боргових параметрів.

Виклад основного матеріалу. Державна підтримка банківської системи під час фінансово-економічної кризи є формою реалізації її управлінської функції, пов'язаною з перерозподілом фінансових ресурсів і спрямованою на упередження соціально-економічних ускладнень та підвищення

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

напруги у суспільстві. Така підтримка включає низку урядових інструментів, серед яких основними є:

- підтримка ліквідності;
- реструктуризація фінансових установ;
- капіталізація та націоналізація фінансових інституцій;
- гарантування зобов'язань;
- викуп проблемних активів;
- тимчасове обмеження на повернення депозитів і банківські канікули (припинення діяльності банків на певний період) [1].

Здійснення урядом відповідних заходів, з одного боку, дає можливість банківським установам адаптуватися до нової кон'юнктури, отримати доступ до ринків капіталу, надати повну інформацію про свій фінансовий стан інвесторам і послабити панічні настрої серед вкладників. З іншого боку, обмеження, що запроваджуються у банківській сфері, можуть скоротити обсяг споживання в економіці та призвести до суттєвого уповільнення її зростання. Також слід зазначити, що державна підтримка банківського сектору, і передусім капіталізація банків, обумовлює виділення значних фінансових ресурсів, і часто це здійснюється за рахунок нарощування державного боргу.

За своєю природою діяльність банківських установ пов'язана з ризиками. Неefективна кредитна політика та «погані» кредити спричиняють збільшення кредитного ризику, а зниження вартості облігацій внаслідок підвищення процентних ставок пов'язане з реалізацією процентного ризику. Значною загрозою для нормального функціонування банківського сектору також є ризик ліквідності.

Проблеми, притаманні банківській сфері, добре простежуються при проведенні оцінки банківських активів. Вони виникають, наприклад, через обвал цін на нерухомість або за рахунок збільшення числа банкрутств великих комерційних компаній. Потужним чинником виникнення кризи може бу-

ти відмова уряду оплачувати свої зобов'язання за облігаціями, що знаходяться у банківських портфелях. Характерною особливістю банківської системи є взаємозалежність її банківських установ: проблеми одного банку досить швидко поширюються на інші банки. Серед багатьох відомих причин банківських криз була нестійкість макроекономічної політики, в тому числі й внаслідок значного дефіциту рахунку поточних операцій та проррахунків у сфері управління державним боргом. Особливою є роль великих системних банків. Порушення режиму роботи таких банків, як правило, має руйнівний характер для усього банківського сектору.

Банківська криза вважається системною, якщо протягом року відбулися хоча б три з шести наведених подій:

- 1) здійснена підтримка ліквідності (не менш 5 відсотків від вартості депозитів, включаючи депозити нерезидентів);
- 2) витрати на реструктуризацію банківського сектору сягнули не менше 3 відсотків ВВП;
- 3) проведено націоналізацію хоча б однієї банківської установи;
- 4) надано великий обсяг державних гарантій для виконання банками своїх зобов'язань;
- 5) здійснено значні за обсягом покупки активів (принаймні 5 відсотків від ВВП);
- 6) зупинено повернення депозитів [1].

Огляд комплексу інструментів державної підтримки банківського сектору під час останньої фінансово-економічної кризи дає можливість виділити дві основні різновидності такої допомоги: капіталізація банківських установ або надання їм ліквідності [1, 2]. Остання з них є широко розповсюдженою, однак така допомога є ефективною лише протягом короткого часового відрізка.

На рис. 1 показана статистика стосовно різних видів урядових інструментів підтримки, які застосовувались з боку

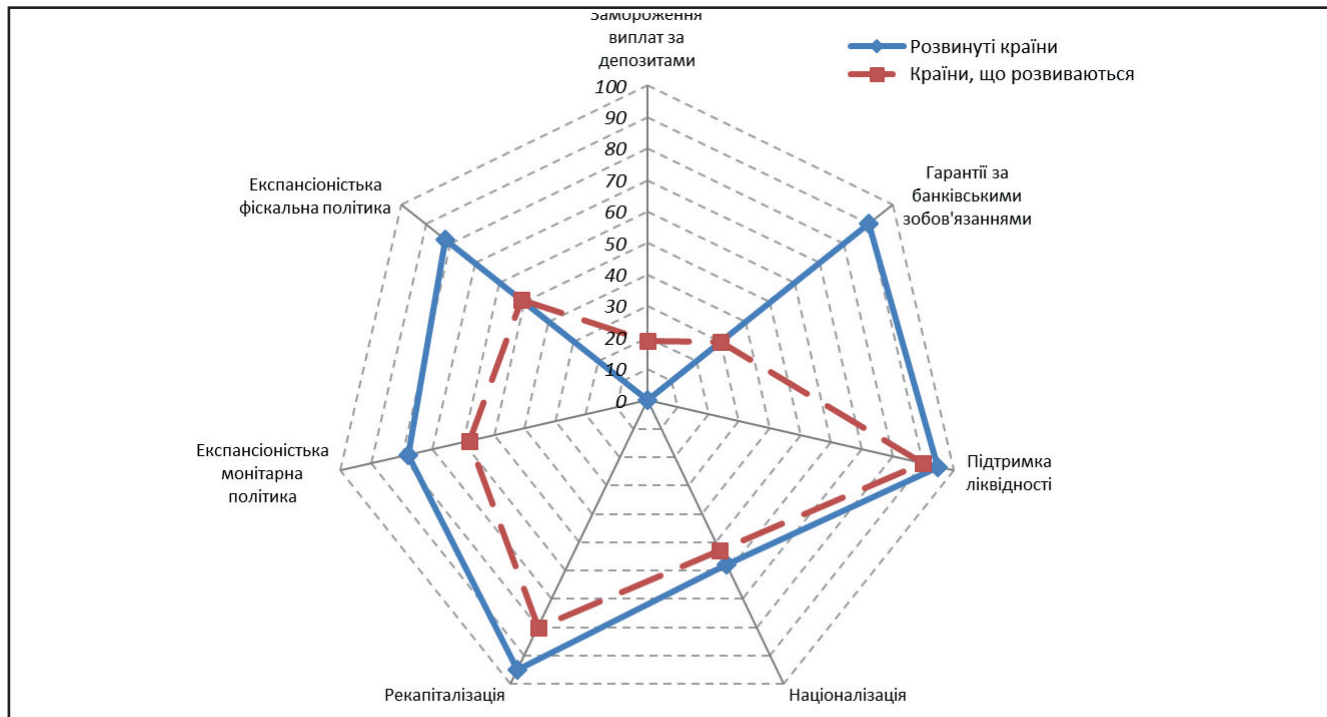

Рисунок 1. Використання інструментів державної підтримки з відновлення ефективності роботи банківського сектору, %

Джерело: [1].

урядів розвинутих країн та країн, що розвиваються, для відновлення ефективності роботи фінансового сектору в контексті реагування на перебіг 147 банківських криз впродовж 1970–2011 років. Найбільш популярними заходами влади були капіталізація за рахунок бюджетних коштів та підтримка ліквідності, а найменш популярним заходом – блокування виплат за депозитними вкладками.

Основні відмінності між інструментами, що були вибрані у країнах з розвинутою економікою, та країнами, що розвиваються, полягають у різних рівнях частоти відповідних заходів та обсягів фінансування, які, у свою чергу, безпосередньо залежать від можливостей бюджетної та банківської систем тієї чи іншої країни. Розвинутих країнам простіше знаходити резерви для формування кроків у рамках фіскальної та монетарної політики, ніж країнам, що розвиваються.

В Європейському Союзі розуміння необхідності державної підтримки фінансового сектору спирається на законодавчі норми, що діють в рамках цього об'єднання. Ключовим у цьому контексті є дотримання правил, спрямованих на збереження конкуренції. Допомога для підтримки того чи іншого банку, що здійснюється країною–членом за рахунок її ресурсів, у будь-якій формі не повинна руйнувати конкуренцію, що діє в економічно–фінансовій сфері. Відповідно програма допомоги має відповідати принципу «достатньої цільової підтримки», тобто повинна включати елементи захисту від поглиблення проблем банківської ліквідності, які є дієвими, та водночас не створюють надмірного фаворитизму бенефіціарів на шкоду їхнім конкурентам.

Європейська Комісія в жовтні 2008 року оприлюднила правила щодо підтримки банківських установ в умовах глобальної фінансової кризи. Згідно з цими правилами держави – члени ЄС не рідше одного разу на півроку надсилають до Європейської Комісії звіт про виконання заходів та використання наданих коштів. Програма допомоги повинна включати дієві елементи захисту від поглиблення проблем ліквідності та забезпечення конкурентного середовища. В контексті зазначеного застосовується принцип «достатньої цільової підтримки». Співрозмірні заходи гарантують зведення до мінімуму побічних негативних ефектів на інші економічні сектори держав – членів ЄС.

Звіт про виконання заходів має містити такі інформаційні складові:

- перелік банківських установ, які було капіталізовано;
- обсяг фінансових ресурсів, які було виділено для здійснення капіталізації;
- умови виділення фінансових ресурсів;
- цілі, на які було витрачено фінансову допомогу;
- перелік зобов'язань державних органів щодо забезпечення успішної капіталізації, інші умови та гарантії;
- план заходів, спрямованих на усунення подальшої залежності від зовнішньої фінансової допомоги банківської установи після проведення капіталізації;
- перелік механізмів, що забезпечуватиме безпеку для виділених в рамках капіталізації фінансових ресурсів.

З початку фінансової кризи, яка виникла 2008 році, і до березня 2010 року загальний обсяг фінансових ресурсів, передбачених на капіталізацію та проведення спеціальних заходів у банківському секторі країн–членів ЄС–27, становив 503,1 млрд. євро,

що склало близько 4% ВВП Євросоюзу. Проте фактично було використано становило 241,6 млрд. євро, що склало 2,0% ВВП. При цьому для здійснення саме капіталізації було передбачено 338,2 млрд. євро, або 2,7% ВВП, фактично витрачено 92,3 млрд. євро, або 0,7% ВВП. При цьому рівень використання виділених коштів на проведення інших спеціальних заходів був вищим, ніж у випадку проведення капіталізації. Так, з 164,6 млрд. євро, що було передбачено на вказані цілі, країнами Євросоюзу використано 149,2 млрд. євро, що становить 90,6%, а для здійснення капіталізації лише 27,3%.

Активний пошук дієвих антикризових інструментів підтримки банківських інститутів у країнах – членах ЄС став однією з причин інституціональних змін у Євросоюзі. Важливим результатом стало створення економічного та валютного союзу (ЕВС), основним завданням якого є координація економічних рішень країн Євросоюзу. З боку центральних органів Європейського Союзу впроваджено постійний моніторинг за економічно–фінансовою політикою кожної з країн. Реалізація завдань ЕВС передбачає дотримання критеріїв конвергенції стосовно цінової стабільності, дефіциту бюджету, державного боргу, стабільності національної валюти та відсоткових ставок. А саме:

- відношення державного дефіциту до валового внутрішнього продукту не повинно перевищувати 3%;
- відношення державного боргу до валового внутрішнього продукту не повинно перевищувати 60%;
- стабільність цін і сталість середніх темпів інфляції протягом одного року до проведення оцінювання; при цьому показник росту інфляції не може більш ніж на півтора відсотки перевищувати відповідні показники трьох найкращих (з погляду цінової стабільності) країн–членів;
- довгострокова номінальна відсоткова ставка не повинна перевищувати більш ніж на два відсотки відповідні показники трьох найкращих (з погляду цінової стабільності) країн–членів;
- протягом щонайменше двох років і без значного напруження з боку відповідної країни нормальне відхилення величини обмінного курсу не повинно виходити за граничні значення, передбачені механізмом обмінного курсу країн–членів.

По суті, наведені критерії є важливим механізмом макроекономічної стабілізації та запобіжником для виникнення та загострення кризи у банківському секторі. Однак на практиці не всім урядам країн Євросоюзу вдалося виконати визначені умови. Найбільш складним завданням було утримання на відповідному рівні розміру дефіциту бюджету та державного боргу. Проблеми з рівнем боргового навантаження протягом 2009–2015 років найбільшою мірою були характерними для таких країн, як Греція (176,9% до ВВП у 2015 році), Італія (132,7% до ВВП), Португалія (129,0%), Кіпр (108,9%). У цілому для країн євросони боргове навантаження найбільш стрімко зросло протягом 2009–2015 років. Воно збільшилось з 78,3 до 90,7% ВВП, а для країн ЄС–28 – з 73,0 до 85,2% ВВП (рис. 2).

Однією з основних причин зростання боргового тиску була відносна фінансова автономія, яку мали країни – члени ЄС при формуванні власної політики у бюджетній та фінансовій сферах.

Як вважає ЄС, наявність такої автономії дозволяє ефективно використовувати принцип Мандели – Флемінга, суть якого полягає у пріоритетному застосуванні бюджетно–фіскальної політики для стабілізації платіжного балансу країни.

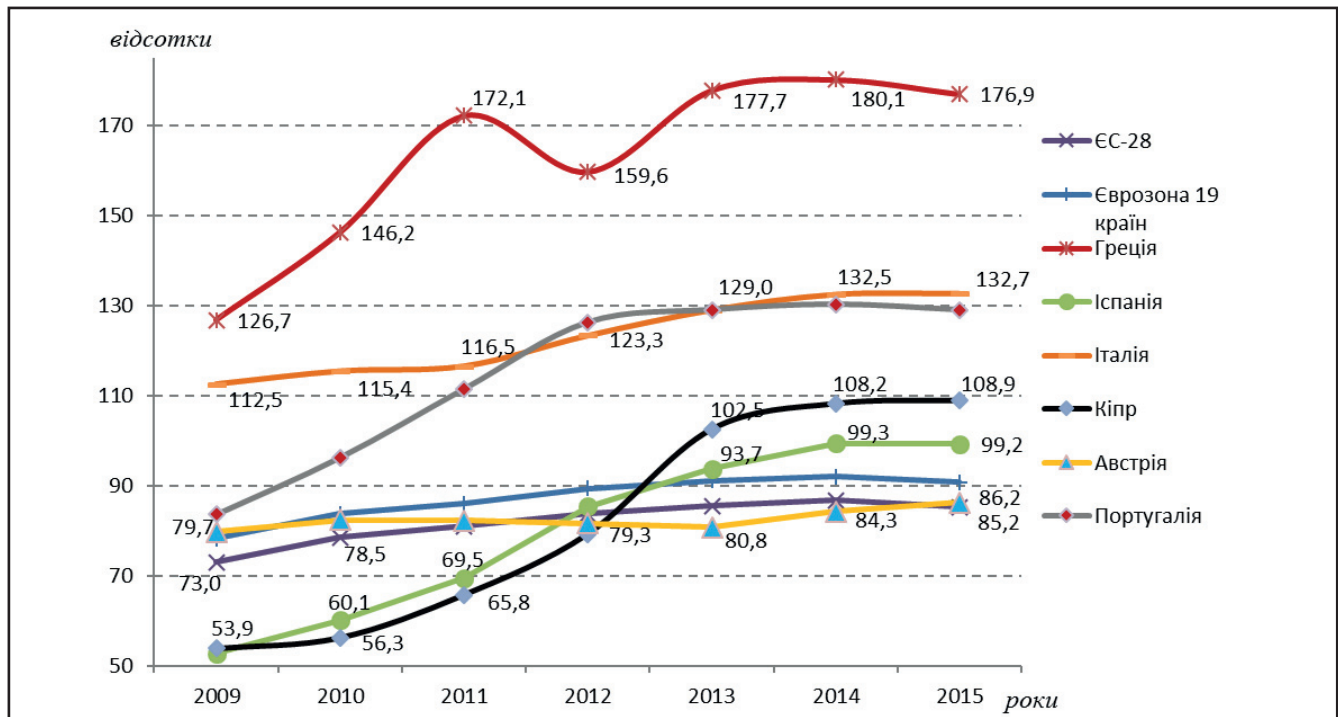

Рисунок 2. Динаміка державного боргу в окремих країнах ЄС, % ВВП

Джерело: Евростат [11].

З метою усунення зазначеної проблеми, в умовах функціонування ЕВС передбачено використання ряду інструментів для підвищення рівня координації та централізації.

Серед них:

- єдиний наглядовий механізм (SSM – Single Supervisory Mechanism), який формується із системи національних банків із центром з Європейським центральним банком (ЄЦБ). Цей механізм застосовується не тільки в рамках єврозони, а й за її межами;
- єдиний механізм врегулювання банківських криз (SRM – Single Resolution Mechanism), який у повноцінній формі почав діяти у Європі із січня 2016 року і дозволяє розробляти та впроваджувати заходи щодо подолання кризи у банківській системі через єдиний орган Single Resolution Board, а також здійснювати пряму капіталізацію проблемних банків за рахунок коштів Single Resolution Fund. Цей фонд діє в координації із системою фінансової допомоги із загальним обсягом 500 млрд. євро, яка створена у вигляді Європейського стабілізаційного механізму (European Stability Mechanism – ESM) згідно з договором від 27 вересня 2012 року;
- єдині правила та стандарти (single rulebook), включають підсилені вимоги та стандарти щодо умов формування капіталу комерційних банків, національних схем гарантування виплат за депозитами, а також до законодавчих та норм щодо запобігання банкрутств банківських інститутів.

Механізм SRM діє в країнах єврозони та застосовується тоді, коли було використано інші інструменти, наприклад після інструментів застави. SRM – це інструмент прямої дії, кошти, виділені для рекапіталізації банківських установ, передаються безпосередньо уряду тієї чи іншої країни і тим самим обумовлюють збільшення рівня державного боргу.

Визначена чітка процедура капіталізації. Будь-яка банківська установа в ЄС має підстави для здійснення капіталізації у випадку, якщо вона є неспроможною дотримуватися вимог

ЄЦБ щодо капіталу, а також отримувати необхідні ресурси на фінансовому ринку. З метою здійснення капіталізації член ESM від відповідної країни звертається із запитом до голови ESM, в якому зазначає потреби у фінансуванні, подає оцінку компетентного наглядового органу про фінансове становище установи та результат останнього стрес-тесту.

Після розгляду запиту Рада керуючих ESM приймає рішення щодо здійснення заходів з капіталізації. Після оголошення рішення Європейської Комісії про надання фінансової допомоги для здійснення капіталізації, складається план забезпечення життєздатності банківської установи. У подальшому цей план надається для затвердження Європейською Комісією із залученням необхідних експертів. Для здійснення капіталізації обов'язковою умовою є участь приватного капіталу, обсяг якого має бути не менше 8 відсотків від загального обсягу фінансової допомоги [1].

Окрім цього, Єврокомісія та ЄЦБ можуть сформулювати додаткові умови для окремих банківських установ, враховуючи індивідуальні чинники, що загрожують їхній стійкості.

Згідно з правилами ESM з початком процедури капіталізації стає акціонером установи – одержувача. Рада керуючих ESM може дати дозвіл на придбання інших фінансових інструментів, таких як спеціальні акції, гібридні фінансові інструменти з метою виконання наглядових вимог. Також створюється допоміжний орган керуючих процедурами, пов'язаними із здійсненням капіталізації. Головне завдання цього органу – створення умов для відкритості та прозорості щодо проведення усіх процедур, розкриття інформації про права власності та фінансові інструменти, що використовуються. Згідно з встановленими правилами для здійснення капіталізації існує верхній ліміт, який становить 60 млрд. євро.

Країни, що мають гірші конкурентні позиції на міжнародних ринках, а їхня банківська система насичена проблемни-

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ми кредитами, під час кризи стикаються з проблемою ліквідності. Додатковим чинником впливу є потреба у кредитних ресурсах для малого та середнього бізнесу. Коли уряди різних країн вимушені посилювати заходи бюджетної економії, окремі сектори економіки можуть скорочувати своє зростання, при цьому більш різкої низхідної динаміки їм надає відсутність підтримки з боку банківських інститутів [5].

В таблиці приведено інформацію про загальний обсяг державної допомоги банківській сфері в країнах ЄС упродовж 2007–2011 років та обсяги коштів, витрачені на капіталізацію за цей час. В останній колонці представлена інформація МВФ щодо приросту боргу сектору загальнодержавного управління за цей період [6].

Як видно з таблиці, особливо сильно кризові явища проявились у сфері функціонування банківського сектору Греції. На його капіталізацію було витрачено фінансові ресурси, що дорівнюють близько 23% ВВП цієї країни. Така капіталізація була проведена у декілька етапів. На першому було визначено мінімально необхідний обсяг фінансової допомоги для кожного банку, що потрапив у складне становище. На другому – визначались потреби для початку відновлення повноцінного функціонування банківських інститутів Греції. Розрахунки здійснювалися на підставі двох макроекономічних сценаріїв (оптимістичного та песимістичного), які відображали очікуваний розвиток Греції на період 2012–2014 років. Також враховувалась оцінка ризиків внутрішнього ринку кредитних портфелів грецьких банків, що була здійснена BlackRock Solutions¹, та зовнішніх ризиків, на підставі експертних даних Центрального європейського банку та Центрального банку Греції [7].

¹ BlackRock, Inc є американською корпорацією з глобального управління інвестиціями, що базується в Нью-Йорку. Заснована в 1988 році як установа з управління фінансовими ризиками. На сьогодні є керуючою компанією з найбільшим в світі активами (більш ніж \$ 4,5 трлн.).

Як показали проведені розрахунки із врахуванням результатів стрес-тестування, первинна потреба у коштах для грецьких банків у травні 2012 року становила 40,5 млрд. євро, причому для чотирьох основних банків цей показник становив 27,5 млрд. євро, або 67,9% всієї потреби. Основний внесок з фінансової підтримки системних банків було здійснено фондом HFSF², який таким чином отримав контрольний пакет акцій.

Влада Австрії у відповідь на загрози кризові явища розробила ряд заходів для підтримки банківського сектору на період 2009–2010 років. Ці заходи формувалися з використанням спеціального моніторингового інструменту МВФ «Програма оцінки фінансового сектору» (ПОФС) [8]. ПОФС є всеосяжним поглибленим аналізом сфери державних фінансів, результати якого фокусується на забезпеченні фінансової стійкості, підвищенні якості регулювання та нагляду в умовах кризи.

У країнах, що розвиваються, та у країнах з ринком, що формується, ПОФС проводяться спільно зі Світовим банком. У цих країнах оцінки ПОФС включають у себе два компоненти: оцінку фінансової стабільності, яка формується МВФ, та оцінку фінансового розвитку, за складання якої відповідають фахівці Світового банку.

Заходи, розроблені урядом Австрії, включали низку організаційних кроків та ґрунтувалися на такій фінансовій основі:

- 15 млрд. євро для капіталізації банківських установ;
- 75 млрд. євро для фінансування банківських гарантій;
- необмежений обсяг фінансового ресурсу для страхування банківських вкладів до кінця 2009 року.

² Hellenic Financial Stability Fund – Фонд фінансової стабілізації Греції. HFSF був заснований в липні 2010 року (в відповідності з Законом 3864/2010) як приватна юридична особа і не належить до державного сектору. Мета HFSF – зробити внесок у підтримку стабільності грецької банківської системи заради суспільного інтересу.

Обсяги державної допомоги фінансовим установам в окремих країнах протягом 2007–2011 років

Країна	Капіталізація, % ВВП	Загальний обсяг державної допомоги, % ВВП	Зміна боргового навантаження в секторі загальнодержавного управління, % ВВП
Австрія	2,9	4,9	12,0
Бельгія	5,8	6,0	14,4
Данія	2,7	3,1	12,4
Франція	0,5	1,0	22,1
Німеччина	1,7	1,8	16,3
Греція	23,0	27,3	57,9
Угорщина	0,1	2,7	13,5
Ісландія	26,1	44,2	70,1
Ірландія	40,7	80,1	80,1
Італія	0,3	0,3	17,0
Казахстан	2,4	3,7	5,0
Латвія	3,1	5,6	30,0
Люксембург	4,2	7,7	14,2
Монголія	4,2	4,2	0,0
Нідерланди	6,6	12,7	20,9
Словенія	0,8	3,6	24,2
Іспанія	2,0	3,8	32,2
Швеція	0,2	0,7	-2,8
Швейцарія	1,1	1,1	-7,3
Україна	4,5	4,5	24,2
Сполучене Королівство	5,0	8,8	38,6

Джерело: [1, 6].

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Уряд Австрії створив федеральне агентство з управління банківським сектором, до компетенції якого належать вирішення найгостріших питань, що потребують координації зусиль відповідних державних органів, включаючи розробку законодавчих та нормативних актів.

Великі австрійські банки з метою поновлення рівня рентабельності та збільшення «подушок безпеки» почали змінювати власні бізнес-моделі та скорочувати видатки. Особливу увагу було звернуто на управління ризиками ліквідності в іноземній валюті та диверсифікації джерел фінансування. Також було посилено заходи з контролю, головним чином через інструменти співпраці, між контролюючими органами та центральним банком у середині країни, а також за рахунок міжнародного співробітництва. Міжнародна взаємодія була налагоджена в рамках Віденської ініціативи, яка стала потужним прикладом успішних відносин між державними та приватними секторами різних країн на основі транскордонних банківських груп. Ключову роль у створенні та подальшій діяльності цього об'єднання відігравали ЄБРР, ЄІБ, Європейська Комісія, МВФ та Світовий банк.

Ключові цілі Віденської ініціативи на час її започаткування полягали в наступному:

- запобігання неузгодженостей під час формування та реалізації політики транскордонних банківських груп, які могли б спричинити системну банківську кризу не тільки в тій чи іншій країні, а й в регіоні в цілому;
- створення умов для підтримки внутрішніх фінансових ринків та проведення капіталізації системних банків;
- недопущення «домашнього ухилу» у заходах, що входять до національних пакетів реформ, забезпечення рівномірної підтримки усіх дочірніх компаній, що розташовані в інших державах;
- узгодження інструментів антикризового управління в регіоні.

Бельгія, серед інших країн, представлених у таблиці, виділила значні кошти на подолання кризи у фінансовому секторі – 6,0% від ВВП, з яких на капіталізацію – 5,8%. При цьому банківська система цієї країни до початку кризи відрізнялася стійкістю та стабільністю, яка досягалась за рахунок високого рівня її капіталізації. Незважаючи на такі умови, Бельгія зіштовхнулася із значними проблемами у другій половині 2008 року. Основними причинами таких ускладнень було консервативна інвестиційна модель, історичне домінування декількох великих банків та слабка система регулювання економіки. Після оцінки комплексу причин, що призвели до критичної ситуації, в експертних колах навіть з'явився термін «Бельгійський сорт фінансового капіталізму».

За європейськими стандартами банківський сектор Бельгії є досить значним. Він на момент кризи становив понад 600% від ВВП цієї країни, при цьому в середньому в ЄС цей показник становить близько 500% ВВП, а в еврозоні – 477% ВВП. Бельгійські фінансові інститути на кінець 2007 року нараховували 510 млрд. євро у вигляді депозитів та 630 млрд. євро у вигляді непогашених кредитів. Обсяг споживчого кредитування (в тому числі іпотека) перевищував кредитування корпоративного сектору. Три основні бельгійські банки інвестували значні кошти в країнах Центральної та Східної Європи та Туреччини.

Національний банк Бельгії встановив ряд правил щодо надання підтримки з ліквідності банківським установам з метою подолання кризових наслідків:

- 1) така допомога надається тільки у крайньому випадку;
- 2) надані кошти повинні бути повністю забезпечені заставою;
- 3) цей фінансовий ресурс надається виключно для забезпечення ліквідності.

Нідерланди в рамках механізму Екстреної підтримки ліквідності (ЕПЛ) розробили власну систему допомоги для банківського сектору. ЕПЛ використовується відповідно до Статуту Європейської системи центральних банків та може мати відмінності, які обумовлюються нормами національного законодавства тієї чи іншої країни. Крім деяких питань координації для забезпечення ефективності грошово-кредитної політики в межах еврозони, Європейський центральний банк (ЄЦБ) не має юрисдикції над ЕПЛ.

Політика в рамках ЕПЛ у Нідерландах формується відповідно до положень Меморандуму про взаєморозуміння між Міністерством фінансів Нідерландів та Центральним банком Нідерландів від 2007 року. Свої дії у кризових ситуаціях щодо ЕПЛ Мінфін цієї країни узгодив з нижньою палатою нідерландського парламенту.

Рамки політики ЕПЛ у Нідерландах можна сформулювати таким чином:

- кредитором останньої інстанції є Центральний банк Нідерландів;
- ЦБ Нідерландів на власний розсуд вирішує, коли і для якої банківської установи слід застосовувати ЕПЛ;
- політика ЕПЛ не передбачає стягнення плати за надання допомоги банківським установам;
- обсяг надання фінансової допомоги формується ЦБ Нідерландів, але у разі його значного розміру можливі наслідки банк узгоджує з Міністерством фінансів;
- Міністерство фінансів Нідерландів не зобов'язане надавати гарантії центробанку для операцій з надання ліквідності.

У період гострої фази фінансової кризи уряд Нідерландів надав підтримку великим банкам, серед яких Fortis, ING, SNS та AEGON. Така допомога оформлювалась у вигляді прямих договорів між Міністерством фінансів та відповідними банками. Разом із цим така діяльність, як вважає низка експертів, потребує законодавчого уточнення та регламентування. Так, для кожного з таких договорів необхідно отримувати письмовий висновок Центрального банку щодо доцільності такої операції та необхідного мінімуму фінансової підтримки.

Аналіз причин негативного впливу фінансової кризи на банківський сектор окремих країн Європейського Союзу свідчить про наявність системної проблеми, яка полягає, з одного боку, у взаємозалежності банківської системи однієї країни з такими ж системами інших країн, а з іншого – у тому, що регуляторний вплив уряду та центрального банку обмежується національними кордонами.

Державна підтримка банківського сектору, і передусім капіталізація, обумовлює виділення значних фінансових ресурсів, у тому числі за рахунок нарощування державного боргу.

Дослідимо наявність взаємозв'язку між зміною боргово-навантаженням сектору загальнодержавного управління (у) впродовж 2007–2011 років та обсягом капіталізації

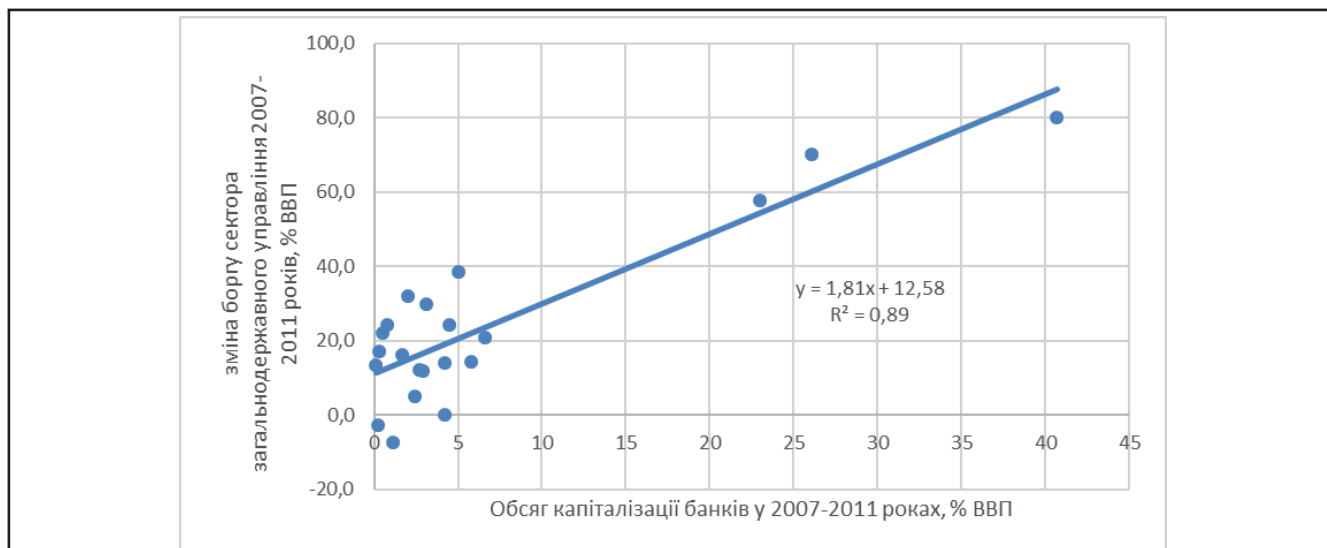

Рисунок 3. Зміна боргового навантаження сектору загальнодержавного управління країн світу впродовж 2007–2011 років після проведення капіталізації фінансових установ

Джерело: авторські розрахунки.

(х), здійсненої в цей період, відповідно до статистики МВФ, представленої в таблиці.

Результати моделювання представлено на рис. 3.

Початкова побудова лінійної однофакторної економічної моделі загалом дозволила підтвердити наявність відповідного тісного зв'язку (з коефіцієнтом детермінації $R^2=0,754$) у вигляді математичної залежності $y=1,88x+11,25$. Модель адекватна, проте у цієї моделі було виявлено гетероскедастичність. Проведення відповідних процедур дозволило усунути цей недолік, при цьому залежність трансформувалася до вигляду $y=1,81x+12,58$ з коефіцієнтом детермінації $R^2=0,886$. Автокореляція у моделі відсутня.

Високий коефіцієнт детермінації засвідчує однозначну залежність зміни боргового навантаження сектору загальнодержавного управління країн світу впродовж 2007–2011 років від заходів з проведення капіталізації фінансових установ.

Висновки

Таким чином, можна стверджувати, що капіталізація фінансових установ поряд із підтримкою їхньої ліквідності є одним із найбільш популярних інструментів державної підтримки. Найменш популярною в заходах влади є блокування виплат за депозитними вкладками. Одним з основних принципів державної підтримки окремих банків, що здійснюється у будь-якій формі, є збереження ринкової конкуренції для діяльності банківської системи загалом. Для уникнення фаворитизму, що може шкодити конкурентам, застосовується принцип «достатньої цільової підтримки».

Країни – члени ЄС при формуванні власної політики, спрямованої на укріплення банківського сектору, в бюджетній та фінансовій сферах розробили і використали широкий спектр інструментів, зокрема: механізм нагляду, підвищення рівня координації та централізації (SSM), механізм регулювання банківських криз (SRM), механізм капіталізації, що задіює ресурси спеціального фінансового фонду з обсягом ресурсів 500 млрд. євро (SRF), єдині правила та стандарти (single

rulebook), що включають підсилені вимоги щодо умов формування капіталу комерційних банків, національних схем гарантування виплат за депозитами, а також до законодавчих та норм щодо запобігання банкрутств банківських інститутів.

Капіталізація банків як форма державної підтримки стала одним із суттєвих боргоутворюючих факторів у період кризи та посткризових процесів у 2007–2011 роках. Відповідно до отриманих залежностей у рамках проведеного моделювання збільшення на один відсоток ВВП обсягів капіталізації призводить до збільшення боргового навантаження на 1,81% ВВП. Тому цей інструмент необхідно використовувати дуже обережно, використовуючи верхні обмеження у вигляді «достатньої цільової підтримки». Адже завдяки цьому інструменту, як показали дослідження, «приватний борг» стає «суспільним боргом».

Список використаних джерел

1. L. Laeven and F. Valencia. «Systemic Banking Crises Database: An Update». [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2012/wp12163.pdf>. – Назва з екрана.
2. Global Financial Development. Report. Background. Banking crisis. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/background/banking-crisis>. – Назва з екрана
3. Договір про заснування Європейської Спільноти. Редакція від 01.01.2005 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_017/print1433742606863436. – Назва з екрана.
4. The European Commission. State aid. Commission gives guidance to Member States on measures for banks in crisis [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-08-1495_en.htm. – Назва з екрана.
5. Solving the Financial and Sovereign Debt Crisis in Europe [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/finance/financial-markets/49481502.pdf>. – Назва з екрана.
6. IMF. World Economic Outlook Databases. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/ns/cs.aspx?id=28>. – Назва з екрана.

7. Bank of Greece. The chronicle of the great crisis the bank of Greece 2008–2013. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/research/hellenicObservatory/CMS%20pdf/Publications/The-Chronicle-Of-The-Great-Crisis.pdf>. – Назва з екрана.

8. Reza Moghadam. IMF. «Austria financial system stability assessment». [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: https://www.bmf.gv.at/wirtschaftspolitik/int-finanzinstitutionen/FSSA_2013_2.pdf?5b0uo6. – Назва з екрана.

9. Chang M. «Belgium: A Small Country with a Big Financial Headache». [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://web.uvic.ca/jmc/events/>

sep2010–aug2011/2010–09–financial–crisis/pdf/Oct2,2010–Panel_B–Michele_Chang–UVic–Financial_Crisis.pdf. – Назва з екрана.

10. Kingdom of the Netherlands–Netherlands: Publication of Financial Sector Assessment Program Documentation. Technical Note on Crisis Management and Bank Resolution Frameworks Netherlands crisis management and bank resolution frameworks. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2011/cr11207.pdf>. – Назва з екрана.

11. Офіційний сайт Євростату [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>. – Назва з екрана.

УДК 330.101:620.91–027.236

В.М. ДОРОШЕНКО,

аспірант, Київський національний університет будівництва і архітектури

Організаційно–економічний механізм інфраструктурного забезпечення енергозбереження підприємств цивільного будівництва

У статті запропоновані концептуальні положення та структура організаційно–економічного механізму інфраструктурного забезпечення енергозбереження підприємств цивільного будівництва, яка включає ресурси структурних компонентів: кадрових, інформаційно–консультаційних, фінансово–економічних, нормативно–правових, технічних, будівельних стандартів. Автором визначено завдання, імперативи, функції та сутність даного механізму.

Ключові слова: організаційно–економічний механізм, інфраструктурне забезпечення, енергозбереження, інваріантність, підприємства цивільного будівництва.

В.М. ДОРОШЕНКО,

аспірант, Київський національний університет будівництва і архітектури

Организационно–экономический механизм инфраструктурного обеспечения энергосбережения предприятий гражданского строительства

В статье предложены концептуальные положения и структура организационно–экономического механизма инфраструктурного обеспечения энергосбережения предприятий гражданского строительства, включающая ресурсы структурных компонентов: кадровых, информационно–консультационных, финансово–экономических, нормативно–правовых, технических, строительных стандартов. Автором определены задачи, императивы, функции и суть данного механизма.

Ключевые слова: организационно–экономический механизм, инфраструктурное обеспечение, энергосбережение, инвариантность, предприятия гражданского строительства.

V. DOROSHENKO,

graduate student

In the article conceptual provisions and the structure of the organizational–economic mechanism of infrastructural maintenance of energy saving civil engineering companies, which includes the resources of the structural components: personnel, information – consulting, financial, economic, regulatory–legal, technical, technological. The author defined the goals, imperatives, functions and nature of the mechanism.

Keywords: organizational and economic mechanism, infrastructure maintenance, energy saving, invariance, enterprises civil construction.

Постановка проблеми. Зростаючий інтерес до формування організаційно–економічного механізму інфраструктурного забезпечення енергозбереження пов'язаний, перш за все, з усвідомленням високого рівня енергоємності підприємств цивільного будівництва. За сучасних економічних умов надмірне споживання енергії спричиняє для нашої країни значні витрати та ризики в сфері енергетичної безпеки. Одним із важливих зобов'язань України як повноправного члена Енергетичного співтовариства є імплементація в національне законодавство вимог Директиви Європейського парламенту та Ради ЄС 2010/31/ЄС «Про енергетичну ефективність будівель», сектор будівництва має один із найбільших потенціалів покращення енергетичної ефективності

в Україні. Щорічне споживання природного газу на цілі опалення оцінюється в 18,6 млрд. куб. м, при цьому потенціал скорочення (при досягненні поточного рівня втрат в ЄС) становить 11,4 млрд. куб. м газу (58% від імпорту України) [9].

За статистичними даними [11], оцінювання потенціалу скорочення споживання природного газу за такими напрямками:

- теплова санація будинків 7,3 млрд. куб. м;
- заміна індивідуальних котлів 1,7 млрд. куб. м;
- модернізація котельень 1,1 млрд. куб. м;
- модернізація мереж 1,3 млрд. куб. м.

У рамках реалізації енергозберігаючих заходів постає проблема формування ефективного організаційно–економічного механізму інфраструктурного забезпечення енергозбере-